

Розділ 1. ДИНАМІКА КУЛЬТУРИ. КУЛЬТУРНА ПАМ'ЯТЬ. КУЛЬТУРА ТА ТРАДИЦІЇ

УДК 321.911(477), „17”/„18”

Л.І. Горенко

НАЦІОНАЛЬНА ЕЛІТА УКРАЇНИ КІНЦЯ XVIII-ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТ. ЯК ОБ'ЄКТ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Актуальність дослідження ролі національної еліти України впродовж кінця XVIII – першої половини XIX ст. в історико-культурних процесах зумовлена наступними положеннями. Перше з них викликане прагненням заповнити прогалину в історії української національної культури доби постгетьманщини, а також дослідженням виникнення, функціонування та сходження з історичної арени тих чи інших елітарних груп, окремих особистостей. Особливо цінним є реконструкція формування феномену елітарної свідомості, яка супроводжувала конституювання шляхетської верстви-стану щодо стереотипів сприйняття норм лицарської поведінки, поняття честі, світобачення, культурної ідентичності тощо. При цьому важливим є реконструкція типології суспільних та культурно-громадських зв'язків в умовах тогочасної України. Саме ці аспекти належать до актуальних проблем історичної та культурологічної науки, де провідною категорією є культурна пам'ять [8; 15-19; 9]. При цьому пріоритетним є міждисциплінарний інтегративний підхід до проблеми, без якого неможливо скласти уявлення про шляхту України-Гетьманщини та постгетьманщини як системну цілісність, об'єднану: матеріальною основою свого буття; політичною зверхністю над іншими станами, що забезпечувалася відповідним юридично-правовим статусом; спільними елементами соціокультурної психології, яка спиралася на усвідомлення своєї історичної місії та охорони національної культурної спадщини.

Як підкреслює Н.Яковенко, „історія української еліти” належить до „неторканих архіпелагів” [21; 3]. Донині існують понятійні кліше досліджуваної епохи, де вищі суспільні стани Правобережної та Лівобережної України представлено як „денаціоналізовані”, „полонізовані”, „ренегатські”, „рекрутовані”, „інкорпоровані”, що відображено у вітчизняній історіографії XIX-XX ст. У своїх працях Н.Яковенко ставить нагальне питання: „започаткувати нову ділянку пізнання – історію еліти українського народу” [21; 4]. Дослідниця виділяє й характеризує „нову еліту – козацько-старшинську як історичну спадкоємицю шляхти”. Козацько-старшинську еліту вона репрезентує від її становлення за умов нової держави (Великого князівства Литовського) до переродження в нову історичну якість, прискорену за доби Хмельниччини – національну еліту України-Гетьманщини [21; 5-6].

У цьому контексті метою статті є висвітлення національної еліти України як історико-культурного феномену, де особливо виділені риси української ментальності та самобутності. Об'єктом культурологічних досліджень є національна еліта України кінця XVIII – першої половини XIX ст. у контексті творення культурного простору української нації. Крім того, аналіз проблеми дає змогу зробити висновок про обґрунтування, визначення та становлення окремого напрямку в сучасній гуманітарній науці – культурознавчої елітології.

Вищевикладені завдання статті доповнює ще один підхід: створення відповідного понятійно-категоріального інструментарію, де поняття „національна еліта” висвітлено як феномен історико-культурного процесу на засадах *українознавчої та культурознавчої методології* (як наприклад: „культуротворення провідної верстви”, „культурна ідентифікація еліти”, „культурна самосвідомість еліти”, „культуровідповідність”, „акмеособистісні орієнтації еліти”, „культурні цінності еліти”, „культурна трансформація еліти”, „національна еліта як феномен культури”, „українознавчі критерії еліти”, „українознавчо-особистісні характеристики еліти” тощо).

Необхідно зазначити, що розвиток теорії еліти загалом здійснювався і продовжує здійснюватися в межах окремих дисциплінарних дискурсах: соціологічному (О.Конт, В.Парето, М.Вебер, Г.Лассуелл, Дж.Бернхем, Ч.Міллс, С.Келлер, Р.Дал, Г.Ашин; в Україні – Л.Бевзенко, М.Шульга, С.Вовканич та ін.), політологічному (Г.Моска, Р.Міхельс, К.Ісмаль, в Україні – В.Липинський, С.Томашівський, В.Кучабський, Д.Донцов, В.Мороз, Я.Пеленський, В.Потульніцький, Д.Видрін, О.Гарань, Б.Кухта, В.Скиба та ін.), соціально-психологічному (В.Парето, Л.Гумплович, З.Фрейд, Е.Фромм, Г.Лассуелл; в Україні – С.Вовканич, Х.Копистянська, Б.Кухта та ін.), історіографічному та історіософському (А. де Токвіль, Р.Арон; в Україні – О.Лазаревський, О.Єфименко, Д.Дорошенко, Н.Полонська-Василенко, І.Крип'якевич, Є.Маланюк, І.Лисяк-Рудницький, Г.Грабович, О.Апанович, С.Білокінь, В.Кривошея, О.Путро, П.Толочко, В.Томазов, Ю.Шемшученко та ін.), для яких властиві певні гуманітарні концепції, контексти та парадигми. Окремого культурологічного й етнокультурного дисциплінарного дискурсу щодо вивчення ролі національної еліти, донині цілісно не сформовано, але у всіх вищезазначених дисциплінарних напрямках частково присутній культурознавчий аспект, який потребує подальшого розкриття й змістовного наповнення. Крім того, всім вищезазначеним дисциплінарним напрямкам характерні три принципово різні методологічні стратегії щодо осмислення ролі і місця національної еліти в історико-культурному процесі: інституційна, акмеологічна (ціннісна) та функціональна, – оформлення котрих відображає основні етапи й напрями інтерпретації суспільною теорією об'єкта й суб'єкта соціокультурних процесів.

Теоретико-методологічною основою такого дослідження є принципи історизму, системності, об'єктивності, всебічності, наступності, діалектичного розуміння історичного процесу як єдності його складових. Враховуючи, що між методом і предметом пізнання існує діалектична культуровідповідність, адекватно меті й завданням дослідження теми застосовуються загальнонаукові та спеціальні методи історико-культурознавчого пізнання. При цьому рекомендовано залучати методи історичного, історіографічного й джерельного аналізу, синтезу й узагальнення водночас із проблемним, логічним, порівняльним, ретроспективним, біографічним, описовим, історико-хронологічним методами, а також методами типологізації, класифікації, періодизації та просопографії, які дозволять оптимально вирішити завдання вищезазначеної теми.

Динаміка досліджень цієї тематики дозволяє виділити чотири історико-культурознавчі етапи щодо цього. Перший етап: від середини XVIII ст., коли нащадки українських козацько-старшинських родин започаткували „поміщицьку історіографію”. Історик О.Лазаревський назвав „начинателями и пособниками научного изучения малорусской старины” в Україні: Г.Полетику, А.Чепу, Ф.Туманського, Я.Марковича, М.Антоновського, В.Полетику, О.Мартоса, В.Ломиковського, Д.Бантис-Каменського, М.Берлинського, О.М.Марковича, М.О.Маркевича [14; 351]. Як підкреслював Д.Багалій, вже у другій половині XVIII ст. в Україні існувала „шляхетська школа української історіографії з її меценатами, як Безбородько, гетьман К.Розумовський, О.Румянцев” [2; 30]. Серед видатних представників шляхетської української історіографії другої половини XVIII ст. Д.Багалій також називає братів Я.Марковича та О.Марковича, О.Мартоса та ін. [2; 31].

Упродовж другого етапу (XIX – початок XX ст.) відбувся процес накопичення фактичного матеріалу, у якому брали участь М.Костомаров, М.Максимович, Д.Бантис-Каменський, С.Соловійов, М.Білозерський, О.Лазаревський, В.Модзалевський, В.Липинський, Г.Милорадович, Д.Багалій, В.Барвінський, М.Грушевський, В.Герасимчук, І.Каманін, Д.Коренець. У працях цих вчених здійснено дослідження персонального складу козацько-гетьманської старшини та її нащадків й окремі генеалогічні дослідження. Також було здійснено спроби скласти реєстри гетьманів, генеральної старшини й полковників, дослідження родовідних, у першу чергу, родин, які зберегли політичний й економічний вплив на початок XX ст. Спочатку біографічні нариси стосувалися лише лівобережної старшини, але прорив у біографістиці правобережної старшини здійснив В.Липинський. Він став фундатором історіографічного напрямку дослідження не лише покозачення шляхтичів, але й вивчення локальних груп цієї шляхти.

Третій період культурознавчої історіографії характеризується нерівномірністю. У зв'язку з цим простежуються ще три підперіоди накопичення історико-культурознавчих знань

досліджуваної проблеми: 1) 1917-1930-ті роки, 2) 1930-ті – перша половина 1950-х років, 3) друга половина 1950-1991 рік.

Упродовж 1917-1930-х років у нових історичних умовах часів радянської України продовжував працювати М.Грушевський, а також розпочали науковий пошук І.Бойко, О.Грушевський, К.Козубенко, І.Крип'якевич, О.Оглоблин, Л.Окіншевич, М.Петровський, М.Ткаченко, С.Шамрай. Одночасно з ними за межами тогочасної УРСР досліджували цю проблематику В.Біднов, М.Возняк, Д.Дорошенко, С.Наріжний. Вони продовжили традицію вивчення старшини окремих сотень та визначних полководців складанням реєстрів старшини, а також їх нащадків кінця XVIII – першої половини XIX ст.

В СРСР у період репресій 30-50-х рр. XX століття згортається дослідження проблематики, відбувається замовчування імен козацької старшини, українського шляхетства як класового ворога трудящих. Завдяки цьому проблема в меншій мірі позначилась високою політичною заангажованістю того періоду. Починаючи від кінця 50-х років XX ст. вийшла низка робіт Й.Крип'якевича, Ф.Шевченка, В.Дядиченко, К.Стецюк, О.Компан, які були початком нового етапу історіографії проблеми. Водночас, за кордоном вийшли праці О.Пріцака, Л.Окіншевича, Б.Крупницького, О.Оглоблина. Наукова об'єктивність стає характерною для праць нового покоління дослідників: О.Апанович, О.Гуржія, В.Борисенка, А.Колодій, О.Путро, П.Михайлини, Ю.Мицика, В.Сергійчука, В.Смоля, В.Степанкова, О.Струкевича, В.Томазова, Г.Швидько [10; 17; 19-20].

Необхідно підкреслити, що впродовж радянського періоду (1917-1991 рр.) під тиском класового підходу, політичної кон'юнктури, вченим не вдалося реалізувати повною мірою наукові принципи системності, аргументованості, всебічності в підходах до історії козацтва й старшини загалом. Тому відсутність спеціальних досліджень із цієї проблематики викликала описовість і фрагментарність у працях з історії та культури Гетьманщини. На цьому етапі радянська історіографія висвітлювала нову еліту – козацько-гетьманську старшину – персоналізовано лише у двох аспектах: як героїв-проводирів народних мас та панів-експлуататорів тих же народних мас. Персональний склад козацької старшини як об'єкт спеціального дослідження знайшов продовження у працях вчених української діаспори, насамперед: Ю.Гаєцького, Л.Винара, В.Сенютович-Бережного і відзначається глибоким знанням джерельної бази, переконливою аргументацією тощо.

У новітній період розвитку української історіографії пошквалюванню досліджень проблеми козацько-гетьманського середовища та їх нащадків упродовж XVIII-XIX ст., насамперед, у галузі персоналістики сприяли праці В.Борисенка, С.Білоконя, В.Вечерського, В.Горобця, О.Гуржія, Я.Дашкевича, В.Кривошеї, М.Крикуна, Ю.Мицика, О.Путро, В.Сергійчука, В.Смоля, В.Степанкова, Т.Чухліба, Г.Швидько; персонального складу урядової та неурядової старшини, а також їх спадкоємців – В.Сергійчука, В.Кривошеї, І.Кривошеї, Ю.Мицика, Л.Горенко, В.Панашенко, О.Репана, В.Щербака; козацької генеалогії та козацька біографістика – В.Кривошеї, І.Кривошеї, В.Томазова, Н.Яковенко та ін. [6; 109-114; 10; 11-13; 21]. Найбільш продуктивно українські дослідники працюють на ниві козацької біографістики; продовжується дослідження регіональної історії полків і сотень, повітів і губерній, а також відродилося вивчення локальних груп шляхти в козацькому середовищі. Крім того, новим історіографічним сюжетом є вивчення етнічного складу старшини та їх нащадків.

Дійсно, утворення й функціонування держав, їх могутність і тривалість, політичний режим і суспільно-економічний устрій великою мірою залежить від сили і типу еліт: національних та політичних. Для здійснення цілісного аналізу національної і політичної ролі еліти, необхідно розкрити сутність, поняття, структуру цієї групи, її історичні особливості, джерела формування та функції. Термін „еліта” походить від латинського *eligere* і французького *elite*, що означає „кращий, вибраний, добірний”. Він використовується в різних сферах життя, стосовно різних за своїм призначенням предметів, явищ. Починаючи з XVII століття елітою називали товари найвищої якості, а також „вибраних людей” серед вищої знаті, військовослужбовців. У XIX столітті так стали називати вищі групи в системі суспільної ієрархії. Отже, еліти є групами, що посідають найвищі позиції у суспільстві або в його окремих сферах, становлячи їх „верхівку”.

Необхідно підкреслити, що поняття „національна еліта” ширше від поняття „політична еліта”. Воно містить інтегровану сукупність еліт усіх суспільних сфер, об'єднаних прагненням

втілити в життя національну ідею. В цьому контексті національна еліта – еліта і духовно-інтелектуальна, і господарська, і політична, і мистецька, і наукова. За своєю структурою, джерелами формування та типологією національна еліта неоднорідна, але відповідно до мети своєї діяльності вона є однорідною, бо свідомо чи несвідомо працює на утвердження й розвиток національної держави, формування політичної нації як спільноти усіх громадян, що проживають в конкретно культурно-історичній формації саме у конкретній державі. Структура і функції національної еліти значною мірою залежать від етапу історичного розвитку, на якому перебуває національна спільнота: чи то є період національного пробудження, чи боротьби за національну незалежність, чи час, коли вже функціонує певна форма національної державності. Проте, за всіх умов, наявність розвиненої національної еліти є запорукою успіхів як націєтворення, так і становлення національної держави, де культуротворчі процеси набувають значення культурної політики.

Особливої ваги проблемі формування і діяльності національної еліти в українській політичній думці надавав історик, засновник державницької школи в українській історіографії, нащадок спольщеного шляхетського роду В.Липинський (Вацлав-Вікентій; 1882-1931 рр.), називаючи її „аристократією”. Саме ця група, за словами вченого, відіграє провідну роль у формулюванні національної ідеї, розвитку об’єднання політичних цінностей, на ґрунті яких і виникає нація [16; 233-234]. Національна ідея керує нацією, стоячи на чолі її політичних установ, творить певні культурні, моральні, політичні і організаційні вартості, які потім присвоює собі вся нація і якими ця нація живе і твориться. Так, національна аристократія (еліта) забезпечує розв’язання протиріччя між індивідуальними (суб’єктивними) інтересами людей і спільними (об’єктивними) для всієї нації інтересами на користь останніх. Тому вона – носій об’єднуючого принципу, що призводить до створення державності в усіх її інтелектуально-культуротворчих проявах.

Важливою частиною розвиненої національної еліти є еліта політична, що відображає владно-політичну диференціацію суспільства. Вона складається з людей, причетних до здійснення влади, політичного впливу, виконує роль політичного провідника нації. Історія політичної еліти будь-якої нації є історією національної державності, національної культури – і навпаки [7; 54]. Політична еліта є основою формування інституту політичного лідерства.

У соціології і політології поняття „еліта” набуло поширення з початку ХХ ст., а в США – з 30-х років ХХ ст. Воно стало базовою категорією окремого напрямку суспільних досліджень – елітології, яка вивчає діяльність тієї верстви, що безпосередньо здійснює функції соціального і політичного управління. Відповідно до цього в науковій практиці виділяють політичну елітологію та соціальну елітологію. Окремі філософи і публіцисти вживали замість терміна „еліта” інші аналогічні поняття, як наприклад: „правлячий клас” (Г.Моска); „каста ліпших людей”, „провідна верства”, „правляча верства” (Д.Донцов); „аристократія” (В.Липинський); „національна аристократія” (С.Білокінь); „політичний авангард” (в умовах колишньому СРСР) та інші дефініції [3; 240-244]. Безперечно, етимологія слова не розкриває усіх значень, у яких воно вживається в суспільній теорії і практиці. Тому політична теорія різних часів і народів намагалась вивчити та пояснити особливості становища, а також роль тієї соціальної верстви, яка безпосередньо здійснює механізм політичного управління суспільством.

Український політолог В.Липинський, перш за все, пов’язував розвиток еліти з проблемою національного відродження України, котре, на його думку, повинне починатися з відновлення структури національної еліти – „тієї групи найкращих в даний історичний момент серед нації людей, які являються організаторами, правителями і керманичами нації”. Дієздатна національна еліта – аристократія – неможлива без матеріальної сили, яку вона здобуває в процесі матеріального виробництва та морального авторитету, який спирається на законність виконання нею своїх національних завдань. Тому нову українську національну еліту, за концепцією В.Липинського, повинні творити найздібніші люди з усіх класових груп (хліборобів, робітників, інтелігентів, військових, промисловців), які усвідомили необхідність української національної ідеї і ведуть боротьбу за втілення її в життя [16; 234]. Чим складніше і розвинутіше матеріальне життя нації, тим важчі завдання організації громадянського життя постають перед національною аристократією. Тому умовою успішної діяльності національної аристократії, на думку

В.Липинського, є її постійне оновлення. Всі ці процеси водночас характеризуються націєтворенням, культуротворенням та державотворенням.

Проблеми творення нової провідної верстви, нової еліти були також важливим елементом теорії інтегрального націоналізму Дмитра Івановича Донцова (1883-1973 рр.), який походив із відомого козацько-старшинського роду. Він протиставляв ідеям демократії, західноєвропейського парламентаризму „ідею ієрархізованої суспільності”. На думку Д.Донцова, реалізація державницької ідеї, відродження народів можливе тільки на основі діяльності повноцінної провідної верстви, базою якої є не народ, не маса, не той чи інший клас і не партійно-політична програма, а лише „каста лучших людей, окрему положенням у суспільстві й духом верству, яка б поповнювалася вихідцями з усіх станів суспільства на підставі суворого добору ліпших, а з іншої сторони, охороняла б свою духовну й моральну вищість, свою форму і силу” [15; 138-139]. У трактуванні даної проблеми Д.Донцов вважав себе однодумцем іспанського філософа Х.Ортеги-і-Гассета, який розвивав ідею про кризу провідних верств як загальноєвропейську проблему ХХ століття.

Незважаючи на відмінності у визначенні поняття „еліта”, представники різних наукових напрямів сходяться в одному: еліта – соціальна верства, меншість, представники якої мають такі соціальні та інтелектуальні якості, які дають їм можливість відігравати провідні ролі в усьому суспільстві або в межах його окремих сфер. Як зазначав Р.Дарендорф, еліти – групи носіїв провідних позицій у різних структурах політики, економіки, освіти, права, армії, релігії і культури. Залежно від сфери формування і діяльності елітних груп виділяють політичну, економічну, духовну, військову, наукову, освітянську, мистецьку, технічну, дипломатичну та інші види еліт. Не буде перебільшенням підкреслити, що кожен вид суспільної діяльності має свою еліту. Водночас є такі елітні групи, які забезпечують інтеграцію суспільства, стійкість держави, стабільне функціонування політичної системи. До них належить політична та національна еліта – суспільна верства, що здійснює владу, забезпечує збереження, створення та відтворення (реконструкцію або самовідтворення) політичних (культурних) цінностей і політичної (соціокультурної) системи загалом, діє з метою забезпечення потреб та інтересів окремих соціальних груп та всього народу, користується певними перевагами свого суспільного становища. Проте, політична еліта – відносно замкнута спільнота з доволі постійним і чисельно обмеженим складом, яка має вирішальний вплив на обґрунтування загальнонаціональних (суспільних) цілей та на розроблення, прийняття і впровадження політичних рішень. Вона об'єднана міцними внутрішніми зв'язками та певними, більш або менш вираженими груповими інтересами. Владні відносини і політична діяльність належать до системних, багатоструктурних феноменів, що обумовлює структурованість політичної еліти загалом. Тому проблема щодо структури еліти порушується в багатьох концепціях політичних та національних еліт [1; 8-15].

Так, змістове багатство, багатоплановість, соціальна значущість історико-культурних надбань національної еліти України кінця ХVІІІ – першої половини ХІХ ст., а також неадекватне їх використання в практиці наступних поколінь, підкреслюють потребу системного й глибокого вивчення історико-культурного досвіду національної еліти України, насамперед, періоду постгетьманщини кінця ХVІІІ – першої половини ХІХ ст. У цьому контексті „головними й першочерговими напрямками досліджень у галузі культурології мають стати: досвід та найважливіші уроки формування української етнонації, її території, процесів державотворення, становлення суспільного життя, розвитку національної культури, духовності українського народу” [18; 57-58]. Ці напрями актуальні для кожного історичного етапу, оскільки саме вони визначали й визначають головні магістралі національного розвитку України. В усіх історико-культурних процесах провідну роль посідає провідна культуротворча верства, до якої належить політична та національна еліта. В такій інтерпретації поняття „національна еліта” доцільно застосовувати для означення групи людей, які займають провідне місце в суспільстві, керують певними галузями суспільного й культурного життя, продукують, зберігають і транслиують національну ідею. Типологізація еліти залежить від базових функцій, які вона виконує в суспільстві. Виконувати ці функції еліти можуть тільки на основі взаємодії з більшістю народу. Зокрема, саме українське

шляхетство кінця XVIII – першої половини XIX ст., як нащадки колишньої провідної гетьмансько-старшинської верстви, контролювали і формували культурно-освітню політику в Україні цього періоду [4; 55-61; 5; 57-60]. Тому національну еліту України як історико-культурний феномен, характеризують риси української ментальності та самобутності, а також виділяють її як носія й охоронця національного культурного коду. Отже, об'єктом культурологічних досліджень є національна еліта України кінця XVIII – першої половини XIX ст. у контексті творення культурного простору української нації. Загалом, аналіз проблеми дає змогу зробити висновок про обґрунтування, визначення та становлення окремого напрямку в сучасній гуманітарній науці – культурознавчої елітології.

Джерельні приписи

1. Атаманюк З.М. Соціально-філософські концепції української національної еліти: автореф... дис. канд. філософ. наук, спец. 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії / Зоя Миколаївна Атаманюк. – Одеса, 2003. – 19 с.
2. Багалій Д.І. Нариси української історіографії доби феодалізму й доби капіталістичної. Третій розділ: Поміщицька історіографія кінця XVIII і першої чверті XIX в. / Дмитро Іванович Багалій // Архіви України. – 1993. – № 1-3. – С. 23-31.
3. Білокінь С.І. Про національну аристократію України / С.І. Білокінь // Розбудова держави. – 1992. – Вип. 26. – С. 240-249.
4. Горенко Л.І. Інтелектуальна еліта України кінця XVIII – першої половини XIX ст. (за матеріалами діяльності Новгород-Сіверського гуртка „автономістів”) / Лариса Іванівна Горенко // Культура і сучасність: Альманах. – К.: Міленіум, 2009. – № 1. – С. 54-61.
5. Горенко Л.І. Проекти заснування університетів в Україні XVIII – початку XIX століття (культурологічний аспект) / Лариса Іванівна Горенко // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: Зб. наук. праць. Випуск XIX. – К.: Міленіум, 2007. – С. 51-60.
6. Горенко Л.І. Українське наукове родознавство: стан, проблеми та перспективи дослідження / Л.І. Горенко // Українська освіта у світовому часопросторі: Матеріали III Міжнародного конгресу (м. Київ, 21–22 жовтня 2009 р.). – К.: Українське агентство інформації та друку „Рада”, 2009. – Кн. 1. – С. 108-115.
7. Журавський В.С. та ін. Політична еліта України: теорія і практика трансформації / В.С. Журавський, О.Ю. Кучеренко, М.І. Михальченко. – К.: Вид-во „Логос”, 1998. – 264 с.
8. Кислюк К.В. Українська історіософія як феномен культурної пам'яті: автореф. ...доктора культурології, спец.: 26.00.04. – українська культура / К.В. Кислюк. – Харків: ХДАК, 2009. – 38 с.
9. Кислюк К.В. Історіографія в українській культурі: від концепту до концепції [Електронний ресурс]: монографія / Костянтин Володимирович Кислюк. – Режим доступу: http://www.litorus.org.ua/pdf/kysluk_istoriosophia.htm.
10. Колодій А. Нація як суб'єкт політики. – Львів: Кальварія, 1997. – 55 с. [Електронний ресурс]: монографія / Антоніна Колодій. – Режим доступу: <http://www.political-studies.com>
11. Кривошея В.В. Генеалогія українського козацтва. Нариси історії козацьких полків. Видання друге, доповнене / Володимир Володимирович Кривошея. – К.: Видавничий дім „Стилос”, 2002. – 389 с.
12. Кривошея В.В. Національна еліта Гетьманщини (Персональний склад і генеалогія. 1648-1782 рр.) / Володимир Володимирович Кривошея. – К.: ПІЕНД НАНУ, 1998. – Ч. I. – 269 с.; Ч. II. – 344 с.
13. Кривошея В.В. Українська генеалогія: стан і перспективи розвитку / В.В. Кривошея // Перша заочна наук. конф. з питань генеалогії і біографіки, присвяч. 160-річчю з дня народження О.М. Лазаревського. Тези повідомлень, м.Вінниця, 14 червня 1994 р. / Кривошея Володимир Володимирович. – Вінниця, 1994. – С. 3-4.
14. Лазаревский А.М. Прежние изыскатели малорусской старины / А.М. Лазаревский // Киевская старина. – 1894. – Т. XLVII. – № 12. – С. 34-387.
15. Осташко Т. Донцов Дмитро Іванович / Т.Осташко // Малий словник історії України / В.Смолій, С.Кульчицький, О.Майборода та ін. – К.: Либідь, 1997. – С. 138-139.

16. Осташко Т. Липинський В'ячеслав / Т.Осташко // Малий словник історії України / В.Смолій, С.Кульчицький, О.Майборода та ін. – К.: Либідь, 1997. – С. 233-234.

17. Струкевич О.К. Політична еліта // Історія української культури. У п'яти томах. Том 3: Українська культура другої половини XVII-XVIII століть / Олексій Карпович Струкевич. – К.: Наукова думка, 2003. – С. 319-358.

18. Токар Л.К. Досвід та уроки буття в самопізнанні й самотворенні українського народу / Леонід Кирилович Токар // Українознавство. – К.: НДІУ, 2002. – № 3. – С. 56-63.

19. Томазов В.В. Генеалогія козацько-старшинських родів: історіографія та джерела (друга половина XVII – початок XXI ст.) / Валерій Томазов. – К.: Видавничий дім „Стилос”, 2006. – 284 с.

20. Томазов В.В. Становлення української генеалогії як наукової дисципліни. Початковий етап / Валерій Томазов // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. 36. наук. праць і спогадів: У 2 ч. – К., 2001. – Число 6 (7). – Ч. 1. – С. 96-104.

21. Яковенко Н.М. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст.: (Волинь і Центральна Україна) / Відпов. ред. В.Смолій / Наталія Миколаївна Яковенко. – К.: Наук. думка, 1993. – 416 с.

Резюме

Висвітлено актуальні проблеми вивчення національної еліти України кінця XVIII – першої половини XIX ст. у системі культурологічних досліджень. Окреслено нащадків провідної верстви Української козацько-гетьманської держави в історико-культурних процесах XVIII-XIX ст., які були носіями національної ідеї, а самі процеси характеризуються відродженням української національної культури. Аналіз проблеми свідчить про потребу обґрунтування, визначення та становлення окремого напрямку в сучасній гуманітарній науці – культурознавчої елітології.

Ключові слова: національна еліта, націєтворення, елітотворення, культуротворення, козацько-старшинська еліта, нащадки гетьмансько-старшинської верстви, культурна ідентифікація, культурне середовище, українське шляхетство, культурознавча елітологія як наука та навчальна дисципліна.

Summary

Reflection to the actual problem's investigation of the national elite at the Ukrainian of the end XVIII – the first half XIX-th century in the system culturality studies exploration. Outline for the role and place of the heir main estate to the Ukrainian of the Hetman-Cossacks' state into the historical and cultural process of the XVIII-XIX-th century, which are bearer of the national idea, but autoprocess's characteristics at the regenerate of the Ukrainian national cultural. Objective analysis of the problem's evidence from the requirements base one's arguments on facts become independence of the branch into the modern humanitarian science – culturality studies elitelogos.

Key words: national elite, nation creation, elite creation, cultural creation, cossacks' elite, estate to the Ukrainian of the Hetman-Cossacks' hear, cultural self-identification, culturality stratum, transformer elite, Ukrainian shlahta, culturality studies elitelogos as the science and educational discipline.

УДК 666.5.002(438.32/.41-477),,18-20”

О.В. Школьна

УКРАЇНСЬКІ ВИРОБНИЦТВА ФАРФОРУ ТА ФАЯНСУ КІНЦЯ XVIII – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ: ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ГАЛУЗІ

Вітчизняна галузь фарфору-фаянсу, що сформувалася наприкінці XIX – початку XX століття й остаточно виокремилася в окрему структуру у 1920-х роках, стала унікальним економіко-господарським комплексом, що спирався на засади політекономії. Але локальні особливості управління й господарювання українських підприємств до більшовицького перевороту були враховані й максимально використані, починаючи від часу заснування перших підприємств.